

Ortadoğu Savaşları ve

BATILI SİLAH ŞİRKETLERİ

HAZİRAN 2019

Dr. Cafer Talha Şeker

info@insamer.com

www.insamer.com

INSAMER
İHH İHHAMER İHHAMER
İHH İHHAMER İHHAMER
İHHAMER İHHAMER İHHAMER

ORTADOĞU

ARAŞTIRMA 183

Araştırma 103
Ortadoğu
Haziran 2019

Ortadoğu Savaşları ve Batılı Silah Şirketleri

©İNSAMER 2019

Bu yayının bütün hakları mahfuzdur. İNSAMER'in izni olmaksızın yayının metni herhangi bir formda yayımlanamaz, kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan: Dr. Cafer Talha Şeker

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör: Ümmühan Özkan

Web Editörü: Sueda Nur Çokadar

Referans için:

Şeker, Cafer Talha. *Ortadoğu Savaşları ve Batılı Silah Şirketleri*, Araştırma 103, İNSAMER, Haziran 2019.

Bu yayının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellifine aittir.

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Nurgül Ersoy

Baskı: Pelikan Basım

Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Odin İş Merkezi No. 1/28 Topkapı-İSTANBUL

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

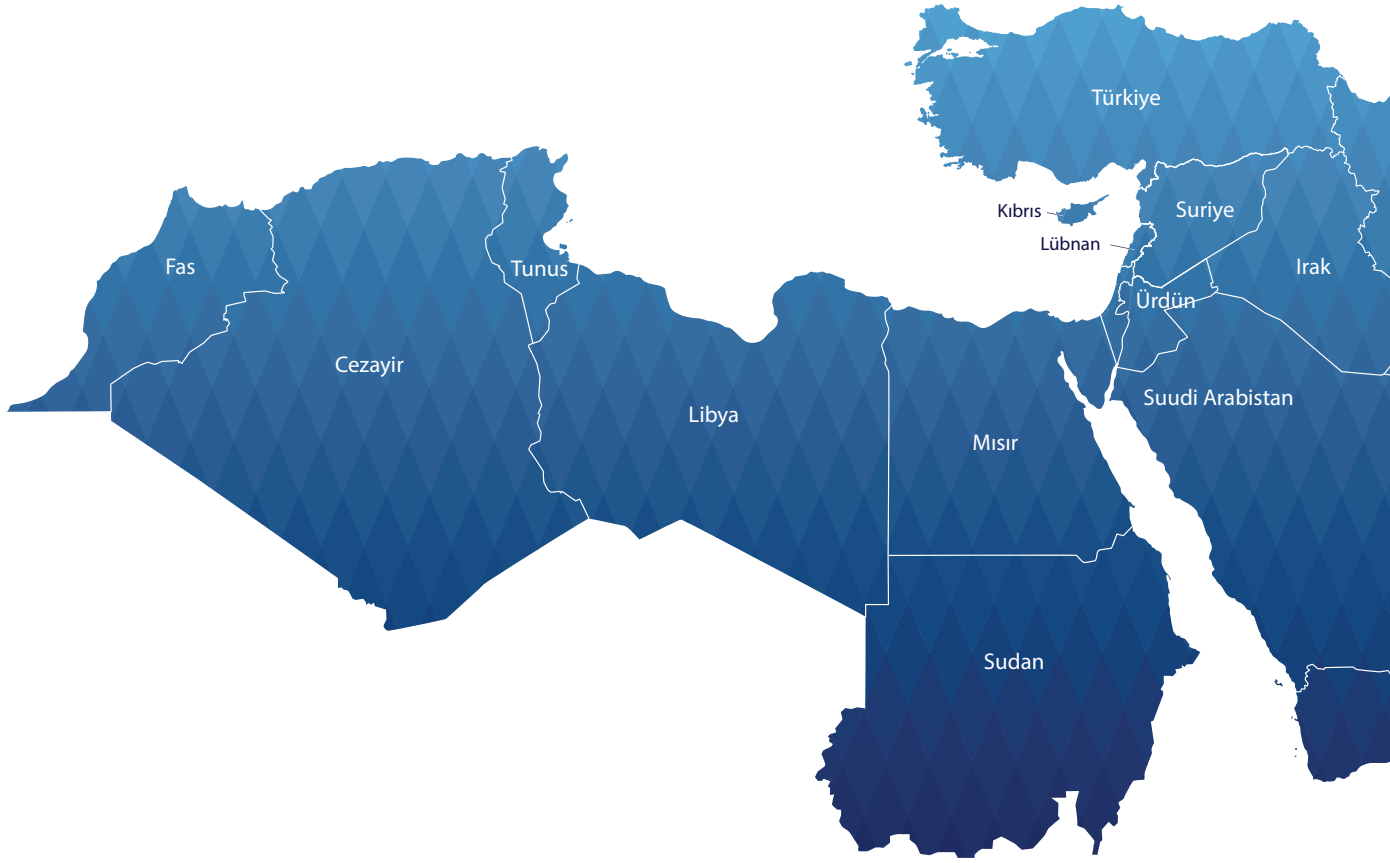
İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

Karagömrük Mh. Kaleboyu Cd.
Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091
Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Ortadoğu Ülkelerinin Silah İthalatı	03
Küresel Silah Şirketlerinin Ortadoğu Pazarı	06
Amerika Birleşik Devletleri	09
İngiltere	14
Fransa	20
Rusya	22
Sonuç	27
Sonnotlar	29

Giriş

➤ “Ortadoğu” olarak isimlendirilen coğrafya, Osmanlı’nın yıkılması ile birlikte 20. yüzyılın ilk çeyreği sona ermeden işgalci güçlerin sömürge alanına dönüşmüştür. 1920’den sonra Ortadoğu halkları için işgaller ve istikrarsızlık devri başlasa da 2. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları görülmektedir. Ancak tüm dünya ile birlikte Ortadoğu’yu da kuşatan katı ideolojik bloklaşma ve Soğuk Savaş dönemi (1947-1991), tam bağımsızlıkların gelişmesini ve güvenli bir ortam oluşmasını önlemiştir. Bu tarihlerde Avrupa’nın sosyo-ekonomik inşası büyük bir hızla ilerlerken, Ortadoğu ülkeleri gerek kendi içlerindeki anlaşmazlıklar gerekse Arap-İsrail savaşları sebebiyle ekonomik kaynaklarının büyük bölümünü silahlanmaya harcamak zorunda kalmıştır.

20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’yı kendi içinde vuran konvansiyonel silahlar, 1945’te nükleer silahlar gölgesinde kurulmaya başlayan yeni küresel sistemde, bu defa Ortadoğu’ya pazarlanmış ve bölge jeopolitiğinde yaşanan mücadele boyunca kullanılmıştır. Arap-İsrail savaşları olarak bilinen 1948, 1967, 1973 savaşlarına ilave olarak sayısız iç savaş ve işgaller yaşayan bölge, bu süreçte silah üreticilerinin en büyük müşterisi hâline gelmiştir.

Ortadoğu, Soğuk Savaş’ı bitiren 1990’lı yılların başında yine büyük bir işgale ve savaşa şahit olmuştur. Irak’ın Kuveyt’i işgali ve ardından ABD’nin başını çektiği bloğun Irak’a saldırısı, sonuçlarını bugün dahi hissettiğimiz büyük bir siyasal kırılma oluşturmuştur. Bu kırılma Arap ülkeleri arasında yeni bir husumet dönemini başlatmakla kalmamış, akabin-

de birçok aşırı grubun ortaya çıktığı yeni bir kaos sürecinin de fitilini yakmıştır. Bölgede İsrail'in yürüttüğü işgalin oluşturduğu gerilim yetmezmiş gibi, bir de Batılı ülkelerin Irak ve İran'a yönelik kuşatma siyaseti, Ortadoğu'daki gerilimi sürekli canlı tutmuştur. Bu gerilimin bir diğer safhasını bölgede yapılmak istenen yeni sınır değişiklikleri oluşturmuş ve böylece bütün ülkeler sınırlarını korumak adına daha fazla silahlanmaya girişmiştir.

Çok geçmeden Ortadoğu ülkelerinin kendi aralarındaki diplomasi dili sertleşirken 2000'li yıllarla birlikte bölgede biriken silahlar, etnik ve mezhep dili üzerinden patlamaya başlamıştır. Ortadoğu bölgesi, Avrupa-Asya-Afrika kıtalarının buluştuğu, dünya ticaret yollarının geçtiği ve zengin yer altı kaynaklarıyla son derece stratejik konumu sebebiyle büyük aktörlerin sadece rekabet alanı değil aynı zamanda operasyon sahası hâline gelirken küresel silah sanayisinin de vazgeçil-

mez pazarlarından birine dönüşmüştür.

21. yüzyılla birlikte ABD öncülüğünde başlayan Ortadoğu'nun işgali, çeyrek asrı bulmadan geniş bir coğrafyayı kan ve gözyaşına boğarak büyük insani dramlara yol açmıştır. Ancak bu durum küresel silah şirketleri için "bereketli"(!) bir pazar doğurmuştur. Afganistan ve Irak işgallerinden sonra "Arap Baharı"nın getirdiği belirsizlikle bölgenin siyasi ve insani sınırları değişmiş ve çatışma alanları daha da genişlemiştir.

Küresel enerji şirketlerinin çıkarlarıyla bağlantılı olarak Ortadoğu jeopolitiğinde yaşanan sa-

vaşlar, devletlerin istikrarsızlaşmasına ve devlet dışı silahlı aktörlerin büyümesine yol açmaktadır. Bu tabloda küresel silah şirketlerinin büyük rol oynadıkları dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle enerji şirketlerinin çıkarları adına yapılan savaşlar, silah şirketlerine bir anlamda alan açarak yeni pazarlar oluşturmaktadır. Petrol zengini Ortadoğu haritası da böylece dünyanın en büyük ve "çekici" silah pazarına dönüşmektedir. Son yıllarda Suriye, Yemen ve Libya semalarında uçan jetler ve Irak dâhil bölge ülkelerinin toprakları üzerinde yaşanan çatışmalarda kullanılan silahlar, dünya barışını sağlama iddiasındaki Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyesi ülkelere ait şirketler tarafından tedarik edilmektedir.

Bugün BMGK'nın beş daimi üyesi (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin), sadece dünyanın en büyük silah üreticileri değildir, bu ülkeler aynı zamanda nükleer silah ve balistik füze

Ortadoğu bölgesi, Avrupa-Asya-Afrika kıtalarının buluştuğu, dünya ticaret yollarının geçtiği ve zengin yer altı kaynaklarıyla son derece stratejik konumu sebebiyle büyük aktörlerin sadece rekabet alanı değil aynı zamanda operasyon sahası hâline gelirken küresel silah sanayisinin de vazgeçilmez pazarlarından birine dönüşmüştür.

Bugün Suriye, Yemen ve Libya semalarında uçan jetler ve Irak dâhil bölge ülkelerinin toprakları üzerinde yaşanan çatışmalarda kullanılan silahlar, dünya barışını sağlama iddiasındaki BMGK daimi üyesi ülkelere ait şirketler tarafından tedarik edilmektedir.

sistemlerine de sahiptir. Bu ülkeler, kitle imha silahları olan nükleer silahları ve uzun menzilli füze sistemlerini sadece kendi ellerinde tutsalar da konvansiyonel silahları diğer ülkelere satmaktadırlar. Askerî jetler, helikopterler, savaş gemileri, zırhlı vasıtalar, tüfekler ve türlü bomba çeşitlerinden oluşan konvansiyonel silahlar, dünya ticaret piyasasında ve devletler arası ilişkilerde büyük yer tutmaktadır. Silah sanayisi gelişmiş ülkeler, sattıkları bu silahlarla finansal yönden kazanç elde ettikleri gibi, dış politika da da diplomatik nüfuz kazanmaktadırlar. Böylece “millî menfaat” ve güvenlik endişelerinden ötürü bu silahlara ihtiyaç duyan Ortadoğulu ithalatçı ülkeler, müşterisi bulundukları bu ülkelerle diplomatik ilişkileri-

ni konvansiyonel silahların gölgesinde yürütmektedirler.

Arap ülkelerinde yaşanan savaşların sürdürülmesi bilhassa ABD’den bu ülkelere yapılan silah satışlarıyla doğrudan alakalıdır.¹ Dolayısıyla BMGK daimi üyesi ülkelerin silah şirketlerinin Ortadoğu’ya satmaya devam ettikleri silahlara bakarak bölgedeki savaş ortamının geleceğini tahmin etmek mümkün görünmektedir. Yani dünyada yasal olarak barışa ve savaşa karar veren BMGK üyesi ülkeler, aynı zamanda muhtemel savaşlardan en fazla kâr elde eden ülkelerdir. Buradan hareketle bu raporda ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya’nın Ortadoğu’daki silah rekabeti ve şirketlerinin çıkarları incelenip elde edilen veriler özetlenecektir.

ORTADOĞU ÜLKELERİNİN

SİLAH İTHALATI

Uzun süre Batılı ülkelerin işgali altında kalan Ortadoğu ülkelerinin 1945 öncesi silah üretim ve alımları hep alt düzeyde olmuştur. Bu ülkelerin dışarıdan büyük miktarlarda silah alımları 1950’lerden sonra yeni kurulan ordularının silah ihtiyacına dayalı olarak başlamıştır. Bu dönemden 1970’lere kadar bölge ülkelerinde silah sanayisi birkaç tüfek ve bomba fabrikasından ibarettir. Hasılı Ortadoğu ülkeleri uzun süre Sovyet bloğundan ya da Amerikan bloğundan gelecek silahlara bağımlı kalmıştır.

Bu yıllarda yaşanan iki büyük savaş -1973 Arap-İsrail Savaşı ve 1975 Lübnan iç savaşı-, bölgedeki silah ithalatını dört katına çıkarmıştır.² 1980’lere gelindiğinde Ortadoğu’nun toplam silah alım tutarı 4 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır.³ Bu artışta en önemli tetikleyici faktör, İran-İrak Savaşı ve bu savaşın oluşturduğu riskler olmuştur.

Bu silahlanma trendi 1990 sonrasında daha da artmıştır. Zira Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’ın Kuveyt’i işgali, başta Körfez’deki Arap ülkeleri olmak üzere bölgede büyük bir silahlanma yarışını başlatmıştır. 1997’de sadece Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin (BAE) silah ithalatına harcadığı para, resmî rakamlara göre 30 milyar doların üzerindedir.⁴

Ortadoğu ülkelerinin silah alımlarındaki artışta en önemli dönüm noktalarından biri ise Arap Baharı olarak bilinen kaotik süreçtir. Zira 2011 yılına kadar farklı dinamiklerle işleyen bölgedeki silah alımları, bu tarihten itibaren bir beka meselesine dönüşerek rejimlerin silahlanma yarışına girmesini tetiklemiştir. 2012-2016 aralığında dünya silah ihracatının en büyük müşterileri %43’lük oranla Asya ve Okyanusya ülkeleri olurken, iç savaşların

yeni başladığı Ortadoğu ülkelerinin bu tablodaki payı %29'dur. Ancak Arap Baharı isyanlarının yayılmasıyla 2014 yılından itibaren bölge ülkelerinin çoğu iç savaşa sürüklenmiştir. Bu süreçle birlikte Ortadoğu ülkelerinin silah ithalatı %86 oranında artarak bölgenin dünya piyasasındaki payı %30'ların üzerine çıkmıştır. Ortadoğu'ya silah satan ülkeler sıralamasında ABD (%53), İngiltere (%8,9) ve Fransa (%8) zirvede yer alırken bölgede en çok silah ithal eden ülkeler ise Suudi Arabistan, BAE ve Türkiye olmuştur. 2012-2016 aralığında Ortadoğu'ya yapılan silah ihracatının %28'i Suudi Arabistan'a, %16'sı BAE'ye, %11'i Türkiye'ye gerçekleşmiştir.⁵

Bu dönemde Suudi silah ithalatı bir önceki dört yıllık döneme kıyasla %212 artış gösterirken komşusu BAE de 2007-2011 dönemine kıyasla 2012-2016 döneminde silahlanmaya %63 daha fazla harcamıştır. Aynı dönemde Körfez'deki diğer ülkelerden Katar'ın silah ithalatı %245, Kuveyt'in %175 oranında artmıştır. Bu dönemde BM ambargosundan etkilenen İran bile

Ortadoğu toplam silah ithalatı içinde %1,2'lik yer tutmuştur. İran'ın 2007'den bu yana yaptığı en büyük silah alımı, 2016'da Rusya'nın BM müeyyidesine takılmadan hemen önce bu ülkeye sattığı dört hava savunma sistemidir. Irak'ın silah ithalatı ise 2007-2011 dönemine kıyasla 2012-2016 aralığında %123 artış kaydetmiştir. Bağdat bu dönemde ABD'den 29, Güney Kore'den 24 savaş uçağı ve Rusya'dan 43 taarruz helikopteri satın almıştır. Irak Hükümeti, 2014'ten bu yana DAES ile mücadelesinde bu silahları kullanmaktadır.⁶

Türkiye, 2012-2016 döneminde dünyanın en büyük altıncı silah ithalatçısı olurken ithalat oranı bir önceki döneme kıyasla %42 artmıştır. Ankara'nın satın aldığı savaş uçakları, helikopterler ve tanklar, ülke içinde PKK'ya karşı, ülke dışında da ağırlıklı olarak Suriye ve Kuzey Irak'a düzenlenen operasyonlarda kullanılmıştır. Türkiye; ABD, İtalya ve İspanya'nın silah ihracatında büyük bir pazar ülke olmuştur. Aynı dönemde Mısır'ın silah ithalatında da %69'luk bir artış gö-

Ortadoğu ülkelerinin silah alımlarındaki artışta en önemli dönüm noktalarından biri, Arap Baharı olarak bilinen kaotik süreçtir.

Arap Baharı isyanlarının yayılmasıyla 2014 yılından itibaren bölge ülkelerinin çoğu iç savaşa sürüklenmiştir. Bu süreçte birlikte Ortadoğu ülkelerinin silah ithalatı %86 oranında artarak bölgenin dünya piyasasındaki payı %30'ların üzerine çıkmıştır.

rülmüştür. Mısır pazarında en büyük pay ABD (%40) ve Fransa'nındır (%40). Kahire, bu iki ülkeden başka 2015'teki anlaşmayla Rusya'dan da büyük miktarlarda silah sipariş etmiştir.⁷

Doğu Akdeniz'deki gerginliğin tırmanmaya başlamasından sonra silah ithalatı artan ülkelere biri de İsrail olmuştur. Ancak İsrail'in silah ithalatında rakamlar hızla yükselmemiş, 2012-2016 aralığında bir önceki döneme göre %12 oranında bir artış yaşanmıştır. Bu ülkenin silah ithalatında ABD'nin payı %50'yi geçmektedir. 2016 yılında Washington'dan yapılan açıklamalarda ABD'nin İsrail'e büyük çaplı askerî desteğini sürdüreceği belirtilmiş ve bu minvalde siparişi alınan 50 adet F-35 savaş uçağından hazırlanan ikisi aynı yıl içinde İsrail'e teslim edilmiştir. Amerikan yönetimi Arap ülkelerine bu jetlerden verilmeyeceğini açıklamıştır.⁸ İsrail medyasına yansıyan haber-

lere göre, Temmuz 2018'de İsrail'in elindeki F-35 savaş uçaklarının sayısı 12'ye ulaşmıştır, bu sayının 2024'e kadar toplamda 50 olması beklenmektedir. Bu arada her ne kadar F-35'lerin Arap ülkelerine satılmayacağı açıklanmış olsa da BAE'nin Amerikalı ve İsrailli yetkililerle gizli görüşmeler yaparak F-35 satın almak istediği haberleri İsrail basınına yansımıştır.⁹

Öte yandan Ankara'nın F-35 siparişlerinin ABD ile Türkiye arasında yaşanan anlaşmazlıklardan ötürü Washington tarafından önlendiği basına yansımış olsa da meselelerin Türkiye-İsrail ilişkileriyle alakalı bir boyutu olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Zira İsrail, bu jetlerin kendisiyle çıkarları örtüşmeyen bölge ülkelerine satışından rahatsız olmaktadır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen fosil kaynakları akabinde, deniz sınırlarının tartışmaya açılması üzerine, İsrail'in deniz kuvvetlerini geliştirmek için

İthalatçı Ülke	Dünya silah ithalat piyasasındaki yüzdesi (%)	1. Tedarikçisi	2. Tedarikçisi	3. Tedarikçisi
Hindistan	%13	Rusya	ABD	İsrail
Suudi Arabistan	%8,2	ABD	İngiltere	İspanya
BAE	%4,6	ABD	Fransa	İtalya
Çin	%4,5	Rusya	Ukrayna	Fransa
Cezayir	%3,7	Rusya	Çin	Almanya
Türkiye	%3,3	ABD	İtalya	İspanya
Avustralya	%3,3	ABD	İspanya	Fransa
Irak	%3,2	ABD	Rusya	Güney Kore
Pakistan	%3,2	Çin	ABD	İtalya
Vietnam	%3,0	Rusya	Belarus	Ukrayna
Mısır	%3,0	ABD	Fransa	Almanya

Kaynak: SIPRI

girişimleri olduğu görülmektedir. 2013-2017 aralığında İsrail'e iki denizaltı satan Almanya, 2017'de İsrail'den üç yeni denizaltı siparişi daha almıştır.¹⁰ Dolayısıyla anlaşıldığı üzere, İsrail'in hava kuvvetleri ABD silah şirketlerince desteklenirken deniz kuvvetleri de Alman sanayisi tarafından geliştirilmektedir. Bu arada Türkiye'nin F-35'i hedef alabilen Rus yapımı S-400 füze sistemi sipariş etmesi, bir yandan Doğu Akdeniz yerelinde İsrail-Türkiye rekabetini gösterirken bir yandan da geniş açıdan ABD ile Rusya arasındaki rekabeti yansıtmaktadır.

Son günlerde nümayişler ve iktidar değişikliği ile gündeme gelen Cezayir, 2007-2011 dönemine kıyasla 2012-2016 aralığında silah ithalatını %4,7 artırmıştır. Zikredilen periyotta Cezayir pazarında

Rusya'nın payı %60 olurken Çin'in %15, Almanya'nın %12 olmuştur. Bu dönemde ülkenin bütün ithalatı içinde sadece silah alımları %54'lük kısma tekabül etmektedir. Cezayir, 2016'da Almanya ve Çin'den ikişer firkateyn ve Rusya'dan 180 tank ile sekiz helikopter sipariş etmiştir. Kısa süre önce askerî darbeye gündeme gelen ve Ortadoğu haritasıyla irtibatlı ülkelerden biri olan Sudan ise, Darfur ve Güney Sudan'da yaşanan çatışmalara bağlı olarak Sahra-altı Afrika ülkeleri sıralamasında en çok silah ithal eden ikinci ülke olarak kayıtlara geçmiştir.¹¹

2012-2016 döneminde dünyanın en çok silah ithalatı yapan ilk 11 ülkesi ve en çok silah satın aldıkları ilk üç tedarikçileri yukarıdaki tabloda verilmektedir.

KÜRESEL SİLAH ŞİRKETLERİNİN ORTADOĞU PAZARI

Dünya silah ticaretinde açık ara farkla önde yer alan ABD, Ortadoğu pazarında da şampiyonluğu uzun süre-

dir elinde bulundurmaktadır. 2012-2016 döneminde küresel silah ticaretinde ABD'nin ihracatının payı

Dünyanın en büyük silah satıcısı ilk 100 şirketinin 2017'deki satışları 398 milyar doları aşmıştır. Ortadoğu'daki savaşları sürdüren silahları bu şirketler sağlamaktadır.

%33'tür ve bu satışların yarısı Ortadoğu'ya yapılmıştır.¹² Rus silah sanayisinin satışları ise büyük ölçüde Asya'ya gitmektedir. 2012-2016 döneminde Rus silah ihracatının %68'i Asya ve Okyanus ülkelerine olurken %12'si Afrika'ya, %8'i ise Ortadoğu'ya gitmiştir. Rusya'nın müşterileri pay sırasıyla Hindistan, Vietnam, Çin ve Cezayir olmuştur. Çin'in silah ihracatı 2007-2011 ile 2012-2016 dönemlerinde %74 artış gösterse de bu alanda dünya ticaretindeki payı ancak %3,8'den %6,2'ye

yükselmiştir. Asya ve Afrika ülkelerine silah satan Çin'in ihracatında Ortadoğu sadece %1,7'lik bir paya sahiptir.¹³

İngiltere'nin silah ihracatında 2007-2011 dönemi ile 2012-2016 dönemi kıyaslandığında %27'lik bir artış görülmektedir. Ancak aynı dönemlerde silah ihracat rakamları artan Çin, İngiltere'yi geçerek dünya sıralamasında beşinci olmuştur. Ayrıca İtalya ile İspanya'nın silah ihracat rakamlarında da artışlar kaydedilmiştir. Bir ara dünyada üçüncü sıraya kadar yükselse de 60 ülkeye silah satan Almanya'nın ihracatı, 2007-2011 ve 2012-2016 dönemlerinde %36 oranında düşmüştür. Fransız silah ihracatı da aynı dönemlerde %5 düşüş göstermiştir. Bu yıllarda Fransız silah sanayisinin en büyük müşterileri Ortadoğu ülkeleri olmuştur.¹⁴

ABD, İngiltere ve İsviçre'nin ihraç ettiği silahların yüzdelik pay olarak birinci adresi Suudi Arabistan olmuştur. BAE ise ABD, İtalya, Fransa, İsveç ve Türkiye silah sanayisine en fazla ödeme yapan ülkeler arasında yer almıştır. En çok ABD ve Rusya'dan silah alan Irak, aynı zaman-

Dünyanın İlk 10 Büyük Silah Şirketinin İhracat Rakamları (2013)

Şirket	Ülkesi	İhracatı (milyar \$)
Lockheed Martin	ABD	35,4
Boeing	ABD	30,7
BAE Systems	İngiltere	26,8
Raytheon	ABD	21,9
Northrop Grumman	ABD	20,2
General Dynamics	ABD	18,6
Airbus Group	Avrupa ortaklığı	15,7
United Technologies	ABD	11,9
Finmeccanica	İtalya	10,5
Thales	Fransa	10,3

Kaynak: SIPRI

2012-2016 Döneminde Dünyada En Çok Silah İhracatı Yapan Ülkeler

İhracatçı Ülke	Dünya Silah İhracat Piyasasındaki Oranı (%)	1. Müşterisi	2. Müşterisi	3. Müşterisi
ABD	%33	Suudi Arabistan	BAE	Türkiye
Rusya	%23	Hindistan	Vietnam	Çin
Çin	%6,2	Pakistan	Bangladeş	Myanmar
Fransa	%6,0	Mısır	Çin	BAE
Almanya	%5,6	Güney Kore	Yunanistan	ABD
İngiltere	%4,6	Suudi Arabistan	Hindistan	Endonezya
İspanya	%2,8	Avustralya	Suudi Arabistan	Türkiye
İtalya	%2,7	Türkiye	BAE	Cezayir

(2012-2016 döneminde dünya silah ticaretindeki ihracat payı %0,7 olan Türkiye'nin ilk üç müşterisi sırayla Türkmenistan, BAE ve Suudi Arabistan'dır.)

da Güney Kore ve Çekya'nın da en çok silah sattığı ülkedir.

Tespitlere göre, altı devlet dışı aktöre sağlanan silahlar, dünya silah sevkîyatının %0,02'sine tekabül etse de bu altı grup, edindiği bu silahlarla çatışma bölgelerinde oldukça aktif rol oynamaktadır. Örneğin Ukrayna'daki isyancı gruplara Ruslar tarafından tank, füze, uçaksavar, tanksavar ve silahlı vasıtalar tedarik edilmiştir. Gazze'deki Hamas ve diğer Filistinli direniş örgütlerine tedarik edilen tanksavarların da Kuzey Kore'den bölgeye getirildikleri iddia edilmektedir. Bu silahların bölgeye sevkîyatının İran, Mısır veya Sudan üzerinden yürütüldüğü kaydedilmiştir. Yine Suriye'deki isyancı gruplara ve Türkiye'deki PKK'ya da çeşitli yollarla uçaksavar silah sistemleri gönderilmiştir.¹⁵

Dünya genelinde 2012-2017 aralığında gerçekleşen silah ticareti, önceki döneme kıyasla %10 oranında artmıştır. Bu piyasanın %34'ünü elinde tutan ABD, en çok silah ihraç eden ülkeler listesinde zirvede yer alırken onu büyük bir farkla geriden gelen Rusya takip etmektedir. ABD'nin silah ihracatı 2013-2017 periyodunda bir önceki dört yıla kıyasla %25 büyürken Rus-

ya'nın ihracatında %7'lik bir düşüş yaşanmıştır. 2017'de ABD'nin silah ihracatı, en yakın rakibi Rusya'nın ihracatından %58 daha fazla görünmektedir. Küresel silah ticaretinde zirvedeki altı ülkeden Almanya hariç diğerleri, BMGK'nın beş daimi üyesidir ve sıralama şöyledir: ABD, Rusya, Fransa, Almanya, Çin ve İngiltere. Bu ülkelerden Rusya ve Almanya, silah ihracatlarında son yıllarda dalgalanma yaşarken diğer dört ülkenin ihracatındaki artış devam etmektedir.¹⁶

Dünyanın en büyük silah satıcısı ilk 100 şirketinin 2017'deki satışları 398 milyar doları aşmıştır. Bu rakam, 15 yıl öncesine kıyaslandığında %44'lük bir artışa işaret etmektedir. Ortadoğu'daki savaşları sürdüren silahları bu şirketler sağlamaktadır.¹⁷ Ürettikleri konvansiyonel silahlarla öne çıkan ABD'den *Lockheed Martin* ve *Boeing*'in yanı sıra Rusya'dan *Almaz-Antey*, *United Engine Corporation*, *High Precision Systems* ve *Tactical Missiles Corporation* şirketleri bu alanda başı çekmektedir; İngiltere'den *BAE Systems*, *Rolls-Royce* ve *GKN* gibi şirketler de silah piyasasının dikkat çeken diğer isimleridir.¹⁸

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Ortadoğu'ya yönelik politikalarını İsrail merkezli oluşturan ABD, Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki askerî dengenin İsrail lehine korunmasına büyük özen göstermektedir.

Ortadoğu'daki ağırlığı 2. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ABD, Soğuk Savaş günlerinde bölge ülkeleri üzerinde kurduğu nüfuzunu, sonraki yıllarda da sistemli olarak korumuştur. Bölgeye yönelik politikalarını İsrail merkezli oluşturan ABD, Arap ülkeleri ile İsrail arasındaki askerî dengenin İsrail lehine korunmasına büyük özen göstermektedir. Bu nedenle bölgeye verdiği silahların niteliği ve niceliği konusunda müttefikleri arasında belirgin bir ayrımcılık yapmaktadır.

ABD, NATO'nun askerî ve maddi yükünü sırtlayan en büyük aktör olduğu gibi aynı zamanda dünyanın en fazla askerî harcama yapan ülkesidir.¹⁹ Soğuk Savaş döneminde silah ticaretinde Sovyet Rusya ile yarışan ve İran-Irak Savaşı esnasında Arap dünyasına silah satarak savaşı istismar etmekle suçlanan ABD, 1980'lerden sonra Sovyetlerin çöküşüyle birlikte küresel silah ihracatında liderliğini ilan etmiştir. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan küresel ekonomik durgunluğa rağmen 1994-1996 döneminde 67 milyar doları aşan silah ihracatıyla ABD, dünya silah ihracatının %55'ini ele geçirmiştir. Bu dönemde Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri, ABD silahlarının en büyük alıcısı olmuştur.²⁰ İlerleyen yıllarda da ABD'nin Ortadoğu pazarında öne çıkan müşterisi Suudi Arabistan olacaktır.

1930'lardan itibaren Suudi Arabistan ile derin ilişkiler kuran Amerikan petrol şirketleri ve bankalarından sonra Amerikan silah şirketleri de sahaya girmeye başlamıştır. Silah şirketlerinin Suudi pazarına girişi, Suudi Hükümeti'nin Amerikan ener-

ji şirketleriyle birlikte petrolden büyük paralar kazanmasından sonra olmuştur. Amerikan medyasına yansıyan haberlere göre, Suudi Arabistan-ABD ilişkilerindeki büyük pazarlıklarda zamanla istihbaratçılar da rol oynamaya başlamıştır.

İran-Irak Savaşı'nın yaşandığı 1980'li yıllarda Suudi Hükümeti ile ABD Hükümeti arasındaki ilişkileri ve Riyad-Pentagon hattındaki büyük silah pazarlıklarını CIA yürütmüştür. Bu dönemde Suud, Amerikan silah sanayisine 28 milyar dolardan fazla ödeme yapmış ve bu sayede ABD'de on binlerce kişinin istihdamına katkı sağlamıştır. Suudiler ayrıca CIA'nın küresel operasyonlarına da 1 milyar dolarlık destek vermiştir. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal hamlesi yaptığı Körfez'de yeni bir kriz dönemine girilirken Saddam'a karşı Amerikan desteğini almaya çalışan Suudi Hükümeti ABD'den 26 milyar dolarlık daha silah alacağı sözünü vermiştir. Ancak kısa süre sonra Soğuk Savaş tamamen sona erdiğinde iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler üzerine, bu defa Amerikan kredi kuruluşları tarafından Suudi finans sisteminin kredi notu düşürülmüş ve silah ticaretinde Amerikan bankalarının Riyad'a büyük kredi hesapları açması konusunda zorluklar yaşanmıştır. Bazı analizlere göre, Suudileri silah almaya zorlayan ABD, Körfez Savaşı'ndaki masraflarını böylece telafi etmeyi hedeflemiştir. Bu dönemde bir Suudi yetkilinin *New York Times*'ta yer alan "ABD, Suudi Arabistan'ın koruyucusudur" sözü, mevcut durumu özetler niteliktedir. Hasılı Soğuk Savaş sonrasında Ameri-

kan silah sanayisi için Suudi petrol gelirleri büyük bir kaynak olmaya devam etmiştir.²¹ ABD'nin Ortadoğu'ya ve özellikle Suudi Arabistan'a silah satışları, 21. yüzyılda bölgenin işgal ve iç savaflara maruz kalmasıyla yeniden yükselişe geçmiş, 2001 Afganistan işgali, 2003 Irak işgali ve 2010'da başlayan Arap Baharı, bölgedeki silahlanmayı hızlandırmıştır.

Amerikan yönetimi Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu'ya silah satışını artırmıştır. 2012-2016 periyodunda ABD silahları 100'den fazla ülkeye ihraç edilmiştir. Bu ihracatın %13'ü tek başına Suudi Arabistan'a yapılmıştır. Riyad yönetiminin en büyük siparişi 154 adet F-15 olmuştur. Bu savaş uçaklarının teslimatına 2016'da başlanmıştır. Bu dönemde Amerikan hava savunma sistemlerine de pek çok ülkeden talep gelmiştir. Japonya, Polonya, Güney Kore ve Tayvan'dan başka Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve BAE gibi Körfez ülkeleri de Patriot sistemleri için Amerikan yönetimiyle görüşmelere başlamıştır. 2015 ve 2016'da ABD'den BAE'ye THAAD hava savunma sistemlerinin satışı yapılmıştır. THAAD, ABD'nin en gelişmiş yüksek irtifalı bölge hava savunma sistemi olarak bilinmektedir.²²

2017'de *SIPRI Top 100* listesine ABD'den 42 silah şirketi girmiştir. Bu 42 şirket, ilk 100'deki dünya şirketlerinin yaptığı satışın %58'ini temsil etmektedir. 2017'de %2 büyümeye arz eden Amerikan şirketlerinin satış meblağı 226 milyar doları aşmıştır. Listede ilk 10'da yer alan şirketlerin yarısı da yine Amerikan şirketleri olmuştur. Amerikan şirketlerinin büyümesinde ABD'nin ihtiyaç duyduğu silahlara ve askerî hizmetlere olan talebin artışı da rol oynamaktadır. Dünya şampiyonu *Lockheed Martin* ile yarışan *Boeing*, listede ikinci sırada yer almaktadır. ABD 2013'te silah satışında dünya

piyاسasının %30'unu elinde tutarken bu rakam 2018'de %34'e ulaşmıştır. Bu süreçte ABD'nin en büyük müşterisi Suudi Arabistan olmuştur.

2015'te Yemen'deki savaşın başlamasıyla birlikte Suudi Arabistan, BAE ve Mısır gibi ülkelerin silah ithalatında artış yaşanmıştır.

Suriye ve Yemen'deki savaşlara müdahil olan İran'ın elindeki savaş uçakları da Amerikan ve Rus yapımıdır. İran Hava Kuvvetleri envanterindeki jetlerin büyük bir kısmı Şah döneminde ithal edilmiş olan Amerikan yapımı Grumman ve Northrop modellerinden oluşmaktadır.

Başkan Donald Trump'ın 2017'deki Riyad ziyaretinde Suudiler ile imzalanan 110 milyar dolarlık silah sözleşmesi, muhtemelen İngilizlerin Suudilerle yaptığı el-Yemame Anlaşması gibi tarihe geçecektir. İlerleyen yıllarda 350 milyar doları bulan yeni sözleşmelerin yapılması da masaya yatırılmıştır. Jetler, tanklar ve THAAD savunma sistemlerini de içeren bu sözleşmeler, Trump'ın damadı ve başdanışmanı iş adamı Jared Kushner'in Amerikan silah sanayisi temsilcileri ile Basra Körfezi'ndeki bağlantıları üzerinden gerçekleştirilmiştir. İmzalanan silah siparişlerinin bir kısmı kısa vadede, büyük kısmı ise uzun vadede karşılanacaktır. Zira bu kadar büyük bir alım sözünün kısa sürede yerine getirilmesi mümkün olamayacağından ABD si-

Amerikan yönetimi Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu'ya silah satışını artırmıştır. 2012-2016 periyodunda ABD silahları 100'den fazla ülkeye ihraç edilmiştir. Bu ihracatın %13'ü tek başına Suudi Arabistan'a yapılmıştır.

lah sanayisinden Suudi Arabistan'a uzun yıllar boyunca silah ve mühimmat gönderileceği anlaşılmaktadır.²³

2003'te Irak'ı işgal eden ABD'nin buradaki askerî üslerine ilave olarak Amerikan Deniz Kuvvetleri'nin Beşinci Filo Merkezi de Bahreyn'de bulunmaktadır. Son zamanlarda İngilizler de bu ülkede üs açarak bölgede ABD'yi tek başına bırakmama kararı almışlardır. ABD'nin Suudi Arabistan ve BAE'deki üsleri bölgesel operasyonlarda aktif olarak kullanılmaktadır. Katar'daki ABD üssü ise istihbarat merkezi görevindedir.

Amerikan enerji şirketlerinin Ortadoğu'da yeni keşifler yapmasıyla bölgede yine karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır. Tam da bu günlerde, Amerikan silah şirketlerinin Ortadoğu stratejisi planlamaları oldukça dikkate değerdir. Amerikan *Noble Energy*'nin Doğu Akdeniz'de fosil kaynaklar keşfetmesinden sonra ve Fransız *Total*'in İran ile iş birliği yaparak Güney Pars Gaz Sahası'nda iddialarını artırmaya paralel olarak Amerikan silah şirketleri bölgede temsilcilikler açmaya ve yeni siparişler almaya hazırlanmıştır. Jet satışları için 2011'de Doha'da merkez açan *Boeing*'den sonra 2015'te F-16 üreticisi *Lockheed Martin* de Katar'da ofis açmıştır. Katar ve Mısır da aynı yıl Fransız jetlerinden sipariş etmiştir.

2010'da Arap Baharı'nın başlamasından kısa süre önce, Körfez'deki Arap ülkeleri ABD'den 123 milyar dolarlık silah sipariş etmiştir ve bu meblağın yarısı Suudi Arabistan'a aittir. Amerikan yönetiminde söz sahibi olan Neoconlara göre, hakkında ne tür insan hakkı ihlali ithamı olursa olsun Suudi Arabistan gibi bir müşterinin kaybedilmemesi gerekmektedir. Zira onlara göre Suudiler eninde sonunda silah alacaktır; Amerikalılardan almazlarsa Ruslar, İngilizler, Fransızlar veya Çinlilerden alacaklardır.

Amerikan silah şirketlerinin diğer ülkelere büyük miktarlarda silah satışı yapması, ABD dış politikasında kurgulanan stratejilerle alakalı olduğundan, sadece ticari değil aynı zamanda siyasi bir adım olarak kabul görmektedir. Bu yüzden şirketlerin diğer ülkelere yapacağı büyük silah satışlarının Kongre'de kabul edilmesi gerekmektedir. Kongre'deki üyeler, silah siparişi veren yabancı ülkenin ABD ile ilişkilerini, komşularıyla münasebetlerini ve yer aldığı bölgede ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu hareket edip etmediğini göz önünde bulundurarak satışa izin vermekte veya aleyhte oy kullanmaktadırlar. Kongre'de aleyhte oy verileceği zaman insan hakları konusunun gündeme getirildiği görülmektedir. Aslında Kongre'nin bu merhalede oynadığı siyasi rol, ABD Dışişleri ile irtibatlı olan müşteri ülkenin hükümeti üzerinde Amerikan diplomasisinin nüfuzunu artırmaktadır. Zira bazı durumlarda müşteri ülke, talep ettiği silahları alabilmek için ABD Hükümeti ile ortak çıkarları pekiştirmeye çabalayıp Amerikalıların öne sürdüğü Kongre bahanesini aşmayı hedeflemekte veya Kongre'yi ikna edecek düzenlemeleri yapmayı kabul etmektedir. Çoğu defa silah satışları gibi dış politika meselelerinde Amerikan devlet kurumları arasında görüş farklılığı yaşansa da genel hatlarıyla bazı esaslar üzerine kurulu ABD dış politikasına göre hareket edildiği görülmektedir. Şöyle ki, ABD'nin Ortadoğu siyasetinde üç ana hedef göze çarpmaktadır:

- ✦ Ortadoğu'daki müttefiklerin güvenliği
- ✦ Bölgedeki petrolün dışarıya aktarılmasının güvenliği
- ✦ Bölgeden dışarıya yayılan şiddet hareketlerinin kontrolü

Bu esasların zamana ve şartlara bağılı olarak nasıl yorumlandığı elbette ayrı bir tartışma konusudur. Nitekim bazı zamanlarda “müttefik” tanımını değiştirmekte ve devlet dışı aktörler de müttefik olarak kabul edilebilmektedir. Örneğin ABD yönetimi, geleneksel müttefikleri Türkiye dururken Suriye’deki YPG’yi müttefik olarak kabul edip silahlandırmakta sakınca görmemektedir. ABD ayrıca “DAEŞ tehdidine karşı” bölge ülkelere büyük meblağlarda silah satışı gerçekleştirmiştir. Fakat Ortadoğu ülkelerine yapılan silah satışlarının bölgedeki en kritik Amerikan müttefikleri İsrail’in güvenliği göz önünde bulundurularak yapılmasına her zaman büyük özen gösterilmektedir.

2015’te, Pentagon bütçesinde yaşanan daralma Arap ülkelere yapılan silah satış sözleşmeleri üzerinden toparlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu durumda ABD’nin Arap ülkelere büyük meblağlı gelişmiş silahları satarken bölgede İsrail’in güvenliğini önceleyen eski politika-

sını değiştirmesi gerekmiştir. “İsrail’in eski düşmanları olan Arap ülkeleri” bir şekilde ikna edilip bu kez İsrail ile “İran düşmanlığı” ortak paydasında buluşulmuş ve Pentagon ile Arap başkentleri arasında büyük kontratlar imzalamak mümkün hâle gelmiştir. Hatta bu satışları desteklemek için bazı Amerikalı isimler, İran’a karşı İsrail’in güvenliğine silahlanmış Arap ülkelerinin de hizmet edeceklerine dikkat çekmiştir. Böylece Ortadoğu’da İsrail ile İran karşılaşması, Arap-İran karşılaşmasına dönüştürülmüştür. Elbette Doğu Akdeniz’in geleceğinde İsrail’in enerji jeopolitiğine yoğunlaşması için arkasında İran ile meşgul olan Arap müttefikler bulunması, ABD-İsrail ittifakı adına da kârlı bir stratejidir.

2014’te düşüşe geçen petrol fiyatlarına rağmen Suudilerin ABD bankalarındaki büyük rezervleri sayesinde Riyad’ın silah siparişlerinin karşılanmasına devam edilmiş ve o yıl içinde Suudilerin silahlanmaya ayırdığı bütçe 80 milyar doları

Doğu Akdeniz’in geleceğinde İsrail’in enerji jeopolitiğine yoğunlaşması için arkasında İran ile meşgul olan Arap müttefikler bulunması, ABD-İsrail ittifakı adına kârlı bir stratejidir.

İNGİLTERE

18. yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nden sonra İngiltere dünyanın en çok ve en hızlı savaş malzemesi üreten ülkesi konumuna yükselmiştir. Osmanlı arşivlerinde de İngiliz silah sanayisinden sipariş edilen tüfek, top, mühimmat ve donanma gemilerinin inşasına dair çok sayıda vesika bulunmaktadır.

Osmanlı sonrası Ortadoğu'da İngiltere'nin nüfuz sahasında yer alan yeni ülkelerin silahlı kuvvetleri de İngiliz sanayisine göre şekillendirilmiştir. İran ve Irak 1930'larda İngiltere'nin hem müttefiki hem de nüfuz sahasında bulunan birbirine rakip iki komşu ülkesiydi ve hava kuvvetlerini güçlendirmek için Londra'dan silah almak istiyorlardı. Ancak İngiliz silah sanayisi bu dönemde hem Ortadoğu ülkelerinin taleplerini karşılayacak kadar seri üretim yapamadığından hem de kontrolü altındaki ülkelerin güçlenmesini kendi çıkarlarına aykırı bulduğundan Bağdat ve

Tahran'ın istediği jetleri tedarik etmeye sıcak bakmamıştır. Bunun üzerine bu iki komşu ülke İtalya ve Almanya ile de ayrıca temas kurmak zorunda kalmıştır. Ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin sahneye çıkışı ve 3 milyondan fazla Amerikan vatandaşının sadece silah sanayisinde istihdam edilmesi, ABD'yi yalnızca kendi ordusuna silah üreten bir ülke olmaktan çıkarıp diğer ülkelere de ihracat yapan bir ülke konumuna taşımıştır. Lakin Soğuk Savaş tamamlandığında İngiliz silah sanayisi de daha fazla seri üretim yapacak şekilde geliştirilmiştir.

2002'den 2017'ye kadar dünyanın en çok silah üreten ülkeleri sıralamasında ABD'den sonra ikinci sırada yer alan İngiltere, son birkaç yıldır bu yerini Rusya'ya bırakmak durumunda kalmıştır.²⁶ İngiltere, *BAE Systems*, *Rolls-Royce* ve *GKN* gibi şirketlerle küresel silah piyasasında öne çıkmaktadır. 1999'da

**2017'de
İngiltere'nin
silah sanayisi
resmî görünüşte
35,7 milyar
dolarlık silah ve
askerî hizmet
satışı yapmıştır.**

British Aerospace ile *GEC Marconi Electronic Systems*'in birleşmesiyle kurulan *BAE Systems*, çok uluslu ortak faaliyetleriyle İngiltere'den başka ABD ve İsrail'de de istihdam ve üretim yapmaktadır.²⁷ 2017'de İngiltere'nin silah sanayisi resmî görünüşte 35,7 milyar dolarlık silah ve askerî hizmet satışı yapmıştır. Bu rakamın 22,9 milyar dolarlık kısmını gerçekleştiren *BAE Systems*'in satışları da %3,3 oranında büyümeye göstermiştir. İngiltere'nin en büyük silah üreticisi olan bu şirket, 2017'deki satışlarıyla *SIPRI Top 100* listesinde dördüncü sırada yer almıştır.²⁸

Günümüzde İngiliz silah sanayisinin en büyük yabancı müşterisi Suudi Arabistan'dır. 2008-2017 yılları arasında İngiliz silah sanayisi yabancı ülkelere 39 milyar sterlin kıymetinde sipariş almış ve İngiltere, Suudi Arabistan'ın ABD'den sonra en büyük ikinci silah tedarikçisi olmuştur.²⁹ Hatta Suudi Hava Kuvvetleri'ndeki İngiliz yapımı sa-

vaş uçaklarının sayısı İngiliz Krallık Hava Kuvvetleri (RAF) envanterindeki uçakların sayısını ikiye katlamıştır. Bugün Yemen savaşında kullanılan Suudi jetleri, İngiltere'den gelen Tornado ve Eurofighter Typhoon serisine ait uçaklardan oluşmaktadır; dolayısıyla Güney Arabistan'da devam eden savaşta İngiliz silahları oldukça mühim bir yer tutmaktadır.³⁰ Yemen'de karşı cepheye yer alan İran jetleri ise Soğuk Savaş döneminden kalma Amerikan ve Rus yapımı uçaklardır. İran'a silah satışı BM kontrolünde ve ABD takibinde olduğundan Rus sanayisinin İran'dan yeni siparişler alması kolay değildir. Ancak buna karşın Suudilerin İngiltere ve ABD'den yeni jet siparişleri yanı sıra Yemen'deki isyancı örgütlerin silahlandırılması, aslında üretici şirketler arasında ortak çıkar olarak tarif edilebilir. Zira hava operasyonu düzenleyen jetlerin yerdeki silahlı örgütler tarafından vurulması, Ortadoğu'daki devlet ve devlet dışı aktörleri daha faz-

la silah ithal etmek durumunda bırakılmaktadır.

İngiltere'nin Suudi Arabistan'a satmaya devam ettiği savaş uçakları, el-Yemame Anlaşması gereği İngiliz *BAE Systems*'in üretip gönderdiği silahların devamı olarak görülmektedir. İran-Irak Savaşı'nın yaşandığı günlerde hava kuvvetlerini güçlendirmek isteyen Suudiler, Fransa ile büyük hacimli bir silah ticareti için temas kurduklarında derhâl devreye giren İngilizler, tarihlerindeki en büyük ihracat anlaşmasını imzalamak üzere "Demir Lady" lakaplı Başbakan M. Thatcher'ı Riyad'a göndermiştir. 1985'te Thatcher'ın Kral Fahd ile bizzat görüşmesi akabinde (el-Yemame Anlaşması ile) İngiltere'nin Suudi Arabistan'a 42 milyar sterlinlik silah satışı kabul edilmiş ve silah karşılığı olarak da İngiltere'ye Suudi petrolü tedarik edilmeye başlanmıştır. İngiliz Tornado jetlerinin Arabistan'a gönderilmeye başlanmasıyla da Suudilerin askerî güvenliği ile İngilizlerin enerji güvenliği karşılıklı bağımlılık üzerinden tahkim edilmiştir. Aynı dönemde İngiliz petrol şirketleri de Suudi Arabistan'daki Amerikan payından hisse almak üzere harekete geçmiştir. Böylece İngiltere'nin Arabistan jeopolitiğindeki nüfuzu uzun bir aradan sonra yeniden yükselmeye başlamıştır.

ABD ve İngiltere'nin 2001'de Afganistan'ı, 2003'te de Irak'ı "terörle mücadele" bahanesiyle işgal etmesi üzerine, 21. yüzyıl Ortadoğu'da işgallerle başlamıştır. Bölgedeki şiddet giderek artmış ve Ortadoğu haritasının bütün sınırları (siyasi, sosyal ve ekonomik) değişikliklere uğramıştır. Bölge, mezhepçi bölünmeler, siyasi hesaplaşmalar ve vekâlet savaşları üzerinden şiddet ortamına sürüklenirken komşu ülkeler arasında sınır güvenliği ve ihtilafları da yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. 1974'ten önce aralarında

ki sınır ihtilafları yüzünden Suudiler ile karşı karşıya gelen Katar ve Abu Dabi emirlikleri ile Umman Sultanlığı, uzun yıllar Riyad ile zıtlık yaşasalar da 1979'dan sonra İran'a karşı nispeten birbirlerine yakınlaşmaya başlamışlardır. Soğuk Savaş sona erdiğinde Katar ile Suudi Arabistan ilişkileri bir ara yeniden gerilse de Suudi Arabistan, BAE ve Katar, 2010'dan sonra Doğu Akdeniz'de aynı ittifakta yer almayı başarmıştır. Ancak Suriye ve Yemen'de başlayan savaş, tüm Ortadoğu'daki siyasi dengeleri altüst ettiği için, ismi geçen Körfez ülkeleri yeniden birbirlerine rakip hâle gelmiş ve yeniden büyük silah siparişlerine yönelmişlerdir.

İngiliz silah sanayisi için en büyük kazanç getiren sektörün havacılık olduğu belirtilmektedir. Eski İngiliz sömürgelerinden Umman, İngiltere'ye Typhoon jetleri için 1,4 milyar sterlinlik sipariş vermiştir.³¹ Umman'ın son yıllarda İngiliz ekonomisine katkısı dikkate değer şekilde artmaktadır ve silah siparişleri bu artışta önemli rol oynamaktadır. Yemen'deki savaş ve Körfez'deki gerginlikler, Umman'ın milyarlarca dolarlık silah siparişinde bulunmasına yol açmaktadır.

İngiliz resmî ticaret kayıtları DIT (*Department for International Trade*) 2017 istatistiklerine göre, İngiltere'nin dış ticaretinde en fazla kazanç sağladığı ilk 10 ülke arasında üç Körfez ülkesi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla BAE, Suudi Arabistan ve Umman'dır. Kayıtlarda bu üç ülkenin İngiliz ekonomisine bir yıllık katkısının 11,6 milyar sterlin olduğu görülmektedir.³²

Son yıllarda İngiltere'nin Türkiye ile de savunma sanayisinde büyük ortaklıklara sıcak baktığı göze çarpmaktadır. Türkiye, Ortadoğu savaşlarından ve Doğu Akdeniz'deki istikrarsızlıktan en fazla etkilenen ülke ola-

ABD ve İngiltere'nin 2001'de Afganistan'ı, 2003'te de Irak'ı "terörle mücadele" bahanesiyle işgal etmesi üzerine, 21. yüzyıl Ortadoğu'da işgallerle başlamıştır.

rak hem silah üretimini geliştirmek-
te hem de ithalatını artırmaktadır.
DIT kayıtlarına göre 2017'de İngiltere'den Türkiye'ye yaklaşık 800 milyon dolarlık silah satışı gerçekleştirilmiştir.³³ SIPRI kayıtlarında da dikkat çekildiği üzere, Türkiye'nin silah üretimine önemli yatırımlarda bulunduğu görülmektedir. Bu yatırımlardan biri de Türkiye'nin millî savaş uçağı TF-X için üretilecek jet motordur. 2017'de İngiltere ile Türkiye arasında imzalanan ortak savunma anlaşmasıyla bu projeye 100 milyon sterlinlik bütçe tahsis edilmiş ve *Rolls-Royce* ile *Kale Group* şirketleri arasında görüşmeler başlatılmıştır.³⁴ Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan, iki ülke arasındaki ortak çıkarlar ve 15 Temmuz darbe teşebbüsü akabinde Türkiye'ye verdiği desteklerden ötürü İngiltere'yi "gerçek dost" bir ülke olarak tanımlamıştır.³⁵ İki ülke arasındaki resmî ziyaretlerde Türk-İngiliz silah ticareti önemli gündem maddelerinden biri olmaktadır.

İngiliz Hükümeti'ne bağlı çalışan DSO (*Defence and Security Organisation*), İngiliz silah sanayisinin ihracatını yönlendirmektedir. İngiltere'nin Ortadoğu'daki savaşlarda kullanılan silahları üretip bölge ülkelerine ve özellikle BAE'ye satmasını protesto eden gruplar ise, DSO vasıtasıyla 70 İngiliz silah ve güvenlik şirketinin hükümetle düzenli görüşmeler sağladığına dikkat çekmektedir. Bu temaslar sayesinde şirketlerle devlet arasındaki münasebetler yönetilmektedir. Nisan 2015'te kurulan ve merkezi Londra'da bulunan ICFUAE (*International Campaign for Freedom in the United Arab Emirates*), BAE'nin demokratik reformlarla siyasi dönüşüm yaşaması gerektiğini savunan siyasi bir aktivizm örgütüdür.³⁶ ICFUAE'nin iddialarına göre, İngiliz Hükümeti 2008'den bu yana 69 milyar sterlin tutarında silaha lisans vermiştir ve İngiltere'nin si-

lah ihracatının %60'tan fazlası Ortadoğu'ya gitmektedir. Bu silahlar, bölgedeki sert rejimler ve şiddet yanlısı örgütlerin elinde çatışmaların sürmesine yol açmaktadır. Ortadoğu'nun en büyük ikinci silah ithalatçı ülkesi olan BAE, 2012-2016 aralığında dünyanın en büyük silah ithalatçıları arasına girmiştir. 2015-2017 aralığında İngiltere BAE'ye 350 milyon sterlinlik silah satışı gerçekleştirmiştir. BAE ayrıca Londra'da pek çok gayrimenkul yatırımına da sahiptir. Örneğin düzenli olarak milletler arası silah fuarına ev sahipliği yapan Londra'daki *London ExCel Centre* binası BAE mülküdür. Dünyanın en büyük silah şirketlerinden *BAE Systems* de BAE'ye siber takip sistemleri ihraç etmektedir. Hatta iddialara göre, Müslüman Kardeşler'e karşı tavır benimsemesi için İngiliz Hükümeti'ne baskı yapan BAE Hükümeti, muhatabını silah siparişlerini durdurmakla tehdit etmiştir.³⁷

Yemen savaşıyla bağlantılı olarak son zamanlarda Suudi Arabistan ve BAE yönetimleri üzerinde oluşan dış baskılar sebebiyle pek çok Batılı silah üreticisi, bu ülkelere silah satışını durdurmuş olsa da ABD, İngiltere ve Fransa bu ülkelere silah satışına devam etmiştir. Ekim 2018'de İstanbul'da Suudiler tarafından işlenen Cemal Kaşıkçı cinayetinden sonra iyice artan baskılar üzerine, küresel medyada Suudi Arabistan ve BAE rejimlerinin gelecekte zorlanacaklarına dair haberler yayılmaya başlamış ve bu ülkelere silah satan şirketler üzerindeki baskılar daha da artmıştır. İngiltere'de bazı siyasi gruplar, İngiliz şirketlerinin bu ülkelere silah satışının önünü açan hükümetin uluslararası insan haklarını ihlal etme noktasına geldiğini dile getirmeye başlamıştır.³⁸

2007 ila 2016 arasındaki 10 yıllık dönemde İngiliz silah sanayisinin

yaptığı ihracatın yarısı Suudi Arabistan'a olmuştur. Bu sebeple Suudi pazarı İngiliz silah şirketleri için hatırı sayılır bir liman olarak kabul görmektedir. Uzmanlara göre, Riyad ile Londra ve Washington arasında çıkar çatışması doğması durumunda, Suudilerin İngiliz ve Amerikan silahlarını ithal etmemek gibi bir tehdide başvurmaları söz konusu olamaz; çünkü böyle bir tercih yapmaları durumunda Rusya ve Çin'den alacakları silahlarla ellerindeki mevcut silahlar uyumlu çalışmayacaktır. Dolayısıyla Suudi *hard power*'ı İngiliz ve Amerikan silah sistemlerine bağımlıdır. Bununla birlikte Batılı müttefiklerin Ortadoğu'da Suudilerin varlığına muhtaç oldukları bir alan da bulunmaktadır. Bu, Ortadoğu güvenliği ile alakalıdır. Irak işgalinden bu yana bölgede nüfuz ve kontrol kaybı yaşayan ABD ve İngiltere için, her geçen gün daha kötüye giden Ortadoğu'da, İsrail'den başka iş birliği yapabilecekleri güç Suudi Arabistan'dır. ABD, Ortadoğu'da yayılan İran nüfuzuna karşı Riyad ile iş birliği yapmak zorunda olduğunu görmektedir. Suriye'de muhalifleri destekleyen, Yemen'de İran destekli gruplarla savaşı ve istihbarat paylaşımında iş birliği yapan Suudi rejimi, bu noktalardan bakıldığında Batılı müttefikler için stratejik ve vazgeçilmez bir ortaktır. Dolayısıyla Kaşıkçı cinayeti dâhil mevcut problemler, Suudi Arabistan, ABD ve İngiltere arasındaki münasebetlere zarar vermeyecektir.³⁹

Ortadoğu'ya silah satışında Batılı ortaklar arasındaki karşılıklı bağımlılık ve siyasi ihtilaflar da belirleyici rol oynayabilmektedir. Kaşıkçı hadisesinden sonra Almanya'nın Suudi Arabistan'a silah satışını durdurma kararı alması, İngiliz çıkarlarını tehdit etmiş görünmektedir. İngiliz gazetesi *Guardian*'ın haberine göre

Almanya, Suudi pazarına silah satışında İngiltere ve Fransa'dan daha az menfaat elde etmektedir. İngiltere'nin Suudilere sattığı Eurofighter Typhoon jetlerinin parçaları Almanya'da üretildiği için, İngiliz sanayisi Alman sanayisine bağımlıdır, bu sebeple Berlin'in son kararı Londra'da ciddi rahatsızlığa yol açmıştır. Suudi Arabistan'a Meteor füzeleri üreten *MBDA Konsorsiyumu* ortaklığını da İngiliz *BAE Systems* (%37,5), Fransız nüfuzundaki AB şirketi *Airbus* (%37,5) ve İtalyan *Leonardo* (%25) şirketleri oluşturmaktadır. Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve Birleşik Krallık'ta 10.500 işçi istihdam eden konsorsiyumun ürettiği füze-ler hava, kara ve deniz kuvvetlerine satılmaktadır.⁴⁰ Füzelerin savaş başlıkları ile ateşleme sistemleri Almanya'da üretildiğinden Alman Hükümeti'nin Suudi Arabistan'a uyguladığı ihracat yasağı, bu silahların teslimatını da durduracaktır. Bu da İngiltere'nin Riyad'daki nüfuzuna dolaylı olarak zarar vermektedir. Bu yüzden Brexit görüşmeleri için geçen şubat ayında Berlin'e giden İngiltere Dışişleri Bakanı Jeremy Hunt, bir yandan Alman silah sanayisinin önde gelen mercileriyle diplomatik temaslar kurmuş bir yandan da Alman Hükümeti'ni kararından vazgeçirmek için lobi faaliyeti yapmıştır. İngilizlerin iddiasına göre, Almanya bu karardan vazgeçmezse 2,3 milyar avro kayba uğrayacaktır.⁴¹ Dolayısıyla Yemen savaşı ve Kaşıkçı cinayetlerine rağmen İngiliz Hükümeti Suudi Hükümeti'ne silah satışlarını desteklemeyi çıkarlarına uygun görmektedir.

İngiliz savunma sanayisi, Ortadoğu ülkelerine siber istihbaratçılık, havacılık ve teknolojik hizmetler pazarladığı gibi, bu ülkelerin silahlı kuvvetlerine toplamda milyarlarca doları bulan silah satışları yap-

İngiliz Hükümeti 2008'den bu yana 69 milyar sterlin tutarında silaha lisans vermiştir ve İngiltere'nin silah ihracatının %60'tan fazlası Ortadoğu'ya gitmektedir.

İngiliz savunma
sanayisi,
Ortadoğu
ülkelerine siber
istihbaratçılık,
havacılık ve
teknolojik
hizmetler
pazarladığı
gibi, bu
ülkelerin silahlı
kuvvetlerine
toplamda
milyarlarca
doları bulan
silah satışları
yapmaktadır.

maktadır. En büyük kazancı Suudi Arabistan ve BAE pazarından elde etmekle birlikte son yıllarda Türkiye ve Umman gibi ülkelerde de İngiliz silah şirketlerinin önü açılmaktadır. Bu noktalardan bakıldığında Ortadoğu'nun geçmişte en büyük dış aktörü olsa da günümüzde bölgedeki çıkarlarını ABD'nin gerisinden gelerek sürdüren İngiliz siyaseti, kuruluşlarında aktif rol aldığı bölge ülkelerine silahlı destek sağlamaya devam etmektedir. İngiliz şirketlerinin bölgedeki rakibi ise Ortadoğu silah pazarının en büyük tedarikçisi olan Amerikan şirketleridir, bunları Rus ve Fransız şirketleri takip etmektedir. Ancak globalleşmenin her alanda devletleri ve şirketleri ortak çıkarlar üzerinden karşılıklı bağımlılığa sürüklediği bir dünya düzeninde, İngiliz silah sanayisi de Avrupalı

ortaklarından bağımsız hareket etmekte zorlanmaktadır. Hasılı Alman sanayisinin ürettiği parçaların Avrupa'dan Ortadoğu'ya gönderilmesini kontrol edemediği sürece İngilizlerin silah satışları krizle karşılaşma potansiyeline gebedir. İngiliz Hükümeti ile AB liderleri arasında yapılan Brexit pazarlıklarında, silah sanayisindeki ortak çıkarlar ve Ortadoğu'ya silah satışı da masada tartışılan dosyalar arasında yer almaktadır. Diğer taraftan İngiltere'nin son yıllarda Basra Körfezi'ndeki ağırlığını sadece silah satışlarıyla değil bizzat askerî üsler açarak tahkim etmeye başladığı da görülmektedir. 40 seneyi aşkın bir süre Körfez'de askerî üs bulundurmayan İngiltere, 2018'de Bahreyn'de üs kurduktan sonra Umman'da da üs kurma kararı almıştır.⁴²

FRANSA

Fransa bir Akdeniz ülkesi olması hasebiyle Ortadoğu coğrafyasında Anglo-Saksonlardan çok daha eski ilişkilere sahiptir. Ancak 19. yüzyıl başlarından itibaren İngiltere'nin, 20. yüzyılda da ABD'nin bölgeye gelişi, Fransa'yı bu iki ülkenin gerisinde bırakmıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Lübnan ve Suriye'yi alan Fransa, 25 yıllık sömürü dönemi ardından 2. Dünya Savaşı'nın bitimi ile birlikte bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Arap dünyasında itibar kazanmaya başlayan Fransa, petrol zenginini bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler tesis etmiştir. Öyle ki, 1970'lerde Sovyetler ile birlikte Irak'ın askerî yatırımlarında ve ticaret piyasasında en büyük rol oynayan iki ülkeden biri olmuştur. Dönemin Fransa Başbakanı Jacques Chirac'ın Saddam Hüseyin ile kurduğu sıkı temaslar sonucu Fransızlar Bağdat yakınlarında bir nükleer tesis inşaatına başlamış ancak bu tesis daha sonra İsrail tarafından bombalanmıştır.

1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-Irak Savaşı'ndan Fransız silah sanayisi ve enerji sektörü büyük çıkarlar elde etmiştir. Bu savaşta Irak'ı destekleyen Fransa, Bağdat'tan aldığı petrole karşılık bu ülkeye ağır silahlar satmıştır. 1988'de savaş sona erdiğinde Fransızlar bu kez derhâl İran ile diplomasiye başlayıp Paris-Tahran arasındaki ilişkileri düzeltmiştir.⁴³

Soğuk Savaş sonrasında ABD ve İngiltere ile arası sürekli açık olan Saddam rejimi Fransa'dan destek görmeye devam etmiştir. Zira Fransa öteden beri Ortadoğu'da İngiltere ve ABD'nin öncülük ettiği politikalara şüphe ile bakmış ve kendi çıkarlarıyla çelişen durumlarda farklı yaklaşımlar sergilemiştir.⁴⁴

2003 yılındaki Irak işgalinden sonra 2010 yılındaki Arap Baharı'na giden süre zarfında Fransız stratejistler artık daha aktif bir dış politika planlamasına artan ihtiyacı görmüştür. 1966'da Charles de Gaulle döneminde NATO komutasındaki aktif rolünü terk eden Fransa'nın 2009'da eski pozisyonuna dönüşü elbette bir tesadüf değildir. Yeni strateji planı; Fransa'nın bağımsızlığı ve güvenliğinin teminatı olan nükleer gücüne atıf yaptıktan sonra, yeniden silahlanmanın başladığı ve Ortadoğu'nun istikrarsızlaştığı bir dönemde, Avrupa ve Fransa'nın geleceği için radikal adımlar atılmasından yana olunması gerektiğini vurgulamaktadır. İşte bu adımlar gereği de Fransa bizzat Ortadoğu'ya askerî gücüyle yerleşmeye başlayacaktır.

Fransa'nın aynı yıl Basra Körfezi'nde askerî üs açma hamlesi de Ortadoğu'da başlayan yeni küresel rekabetin bir parçasıdır. BAE'de açılan üs hakkında İngiliz *Guardian*'a yansıyan bir habere göre, Fransa'nın Körfez'e girişi, askerî ve ticari açılardan İngiltere ve ABD ile bölgedeki rekabet iddiasını göstermektedir. BAE'nin silah pazarında Fransa'nın ABD'yi karşısında bulacağına atıf yapan yazıda, Fransa'nın kolonyal tarihinde sömürmediği bir ülkeye askerî üs açmak gibi bir ilke imza atması ve bunu eski bir İngiliz sömürgesinde yapıyor olması da dikkat çekici olarak ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı N. Sarkozy'nin BAE ziyaretinde ayrıca Fransız Rafale jetlerinin BAE'ye satışı, nükleer tesis inşaatı ve bu ülkede Fransız kültür faaliyetlerinin önünün açılması konuları da masaya yatırılmıştır.⁴⁵

Yeni Fransız stratejisi, Fransa'nın Atlantik'ten Hint Okyanusu'na uzanan hattaki çıkarlarının önceliğini göz-

Yeni Fransız stratejisinde Fransa'nın bağımsızlığı ve güvenliğinin teminatı olan nükleer gücüne atıf yapıldıktan sonra, yeniden silahlanmanın başladığı ve Ortadoğu'nun istikrarsızlaştığı bir dönemde, Avrupa ve Fransa'nın geleceği için radikal adımlar atılmasından yana olunması gerektiği vurgulanmaktadır.

den geçirerek hangi adımların atılması gerektiğini tasvir etmiştir. Böylece yeni Fransız dış politikası gereği NATO kumandasında aktif rol alacak ve Ortadoğu'nun geleceğinde daha faal bir yer tutulacaktır.⁴⁶

Geçmişte BAE'ye Mirage jetleri satan Fransa, sipariş bulmakta zorlandığı Rafale jetleri için de BAE'den sipariş almayı hedeflemiştir. Ancak küresel silah ticaretinde *Lockheed Martin*'in F-16 Falcon serisi Rafale'in önünü kesmiştir. Amerikalıların Katar'da merkez açarak Körfez'deki ülkelere yüz milyarlarca dolarlık silah dayatmaya hazırlandıkları günlerde Fransızlar da kendilerine fırsat oluşturmak üzere bölge ülkelere yanaşmıştır. 2015'te Katar ve Mısır, Fransız şirketi *Dassault*'dan 24'er adet Rafale jeti sipariş etmiştir.

Temmuz 2013'teki darbeden sonra Mısır'da yönetime gelen askerî idare ile Fransa arasındaki ilişkiler olumlu bir seyir izlemiş, bu durumun Fransa'nın Mısır'a silah satışlarına da müspet yansımaları olmuştur. 2015'te iki ülke arasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde Mısır'ın hava ve deniz kuvvetleri için Fransız silah sanayisinden jetler ve savaş gemileri sipariş edilmiştir. Bu siparişlerden sonra Paris'in Kahire'deki nüfuzunun artacağı beklenirken Amerikalıların devreye girmesiyle bazı sıkıntılar gündeme gelmiştir; çünkü Fransa'nın Mısır'a satacağı silahlarda da rakibi ABD'dir. Fransız basınına yansıyan haberlere göre, Fransız silah sanayisinin ABD ile ortak çalıştığı alanlarda Amerikan şirketlerine bağımlılığı yüzünden Fransız jetlerinin Mısır ve BAE'ye teslimatında bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Bu durumun en önemli sebebi olarak da ABD'nin Ortadoğu silah pazarında Fransa'nın yayılmasını önlemek istemesi gösterilmektedir.⁴⁷

1970'lerden itibaren Mısır'ın en büyük silah tedarikçisi olan ABD'nin

2013-2015 arasında bu ülkeye bazı silahların gönderilmesini askıya almasından sonra Fransa, 2013-2017 döneminde Mısır pazarındaki payını %37'ye çıkartarak ABD'nin önüne geçmiştir. 2014'te Kahire-Paris hattında yapılan görüşmeler akabinde de Fransız silahları Mısır'a gitmeye başlamıştır. ABD'nin 2015'te Mısır'a silah sevkiyatını tekrar başlatmasından sonra Amerikan şirketlerinin Mısır'a silah ihracatında artış yaşanmıştır.⁴⁸

Fransa'nın Körfez'de ABD'ye karşı en büyük meydan okuması 2017'de olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Güney Pars Gaz Sahası'na ilgi gösteren Fransız enerji devi *Total*, 2015'te İran ile varılan nükleer anlaşmaya güvenerek bölgedeki fosil kaynaklar için İran ve Çin ile masaya oturmuştur. Görüşmeler sonucu, aslan payı Fransızların elinde olacak şekilde bir paylaşım kabul edilmiş ve ismi geçen bölgede Fransız çıkarları artmaya başlamıştır. Amerikan enerji şirketlerinin çıkarlarına aykırı görülen bu tablo karşısında, yeni kurulan D. Trump Hükümeti nükleer anlaşmadan çekilip Ortadoğu'da yeni bir oyun kurmuştur. 2017'de ABD'ye tepki gösteren AB'nin desteğinde Fransızlar İran ile iş birliğini artırma niyetlerini dile getirirken ABD desteğinde Suudi Arabistan, BAE ve İsrail hattında "Yüzyılın Anlaşması" başlıklı yeni bir proje başlatılmıştır. Proje, 1917'deki Balfour Deklarasyonu'nun 100. yılında ilan edildiği için de ayrıca dikkat çekicidir. Fakat ABD'nin yeni Ortadoğu stratejisinde müttefiklerin yeri ve rolleri değiştiğinden Batı ittifakında AB ülkeleri her ne kadar ABD'ye itirazlarını yükseltseler de İran Nükleer Anlaşması'nın getirdiği fırsatları reddetmek zorunda kalmışlardır. Fransa'nın İran'daki dev yatırım hamleleri de böylece inkıta uğramıştır.

Ekim 2018'den sonra Alman Hükümeti'nin Suudi Arabistan'a silah satışını Eylül 2019'a kadar yasaklama kararı alması, Avrupa silah sanayisinde üretilen parçaları toplayarak kendi silahlarını Ortadoğu'ya satan İngiliz ve Fransız silah şirketleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Almanya, dünya genelinde talep gören denizaltıların satışla-

rı ve ürettiği parçalarla silah ihracatını %13 artırmış olsa da Ortadoğu'da Batılı müttefikleriyle anlaşmazlık yaşamakta ve ortak geliştirilen silahların Riyad'a satışına mani olarak kendi siyasetini uygulamaktadır. Fransa, AB'deki en büyük müttefiki Almanya'nın bu politikasından en çok rahatsız olan ülkelerden biridir.⁴⁹

RUSYA

» Sovyetler Birliği döneminde Latin Amerika'dan Afrika'ya, Doğu Avrupa'dan Uzak Doğu'ya uzanan Rus silahları, 1990'lı yıllarda eski iddialı konumlarını kaybetse de Vladimir Putin döneminde Rus silah sanayisi yeniden canlanmıştır. Aynı şekilde Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Rusya'nın askerî harcamaları da hızla düşüşe geçmiş, ancak Putin'in iktidara gelişiyle askerî harcamalar tekrar art-

maya başlamıştır.⁵⁰ 2000 yılında Putin'in kurduğu *Rosoboronexport*, Rus silah ihracatını kontrol altına almıştır.⁵¹ 2007'de kurulan *Rostec* ise Rus savunma sanayisi ve gelişmiş teknolojik faaliyetleri devlet tekeline alan bir şirket olarak icraata başlamış ve *Rosoboronexport*'u da bünyesine katmıştır.⁵² Kurulduğu yıl 6 milyar dolar askerî malzeme ihracatı yapan *Rostec*'in 10 sene sonra 2017'deki ihraca-

Sovyetler Birliği döneminde Latin Amerika'dan Afrika'ya, Doğu Avrupa'dan Uzak Doğu'ya uzanan Rus silahları, 1990'lı yıllarda eski iddialı konumlarını kaybetse de Vladimir Putin döneminde Rus silah sanayisi yeniden canlanmıştır.

МиГ-35

Yeryüzünün herhangi bir yerinde bir çatışma çıkarsa Rus silahları bir şekilde o bölgede alıcı bularak hem devletler hem de devlet dışı aktörler tarafından tedarik edilmektedir.

tı 13 milyar dolar olmuştur.⁵³ Rus askerî havacılık sektöründe imalatı yapılan uçaklar, 2006'da kurulan *United Aircraft Corporation* bünyesinde üretilmeye başlanmıştır. 2018'de *United Aircraft Corporation* da *Rostec*'e iştirak etmiştir. *Rostec*, ABD'nin Rusya'ya karşı başlattığı ekonomik operasyonlara rağmen 2018'de bir önceki yılın silah ihracat rakamını korumaya çalıştığını ilan etmiştir.⁵⁴ Bazı açıklamalara göre de *Rostec* yıl içinde 19 milyar dolarlık silah ihracatı gerçekleştirmiştir.⁵⁵ Şirketi ayakta tutan en büyük siparişler ise Asya ülkelerinden gelmektedir.

Yeryüzünün herhangi bir yerinde bir çatışma çıkarsa Rus silahları bir şekilde o bölgede alıcı bularak hem devletler hem de devlet dışı aktörler tarafından tedarik edilmektedir. İran Hava Kuvvetleri envanterindeki jetlerin bir kısmı Rus yapımı Su ve MiG modellerinden oluşmaktadır. Bugün Ortadoğu'da az da olsa yayılan Rus silahları, henüz bölgede Amerikan, İngiliz ve Fransız silahlarıyla rekabet edecek kadar büyük bir pazar potansiyeline ulaşmış değildir.

Rus şirketlerin silah satışlarında 2011'den itibaren artış gözlenmek-

tedir. 2017'deki *SIPRI Top 100* listesinde 10 Rus şirketi yer almıştır. Listedeki satışların %9,5'luk kısmını bu Rus silah şirketleri temsil etmektedir. Rusların listedeki payı %8,5 artış göstererek 37,7 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya'nın en büyük silah üreticisi *Almaz-Altey*'in satışları da 8,5 milyar doları geçmiştir.⁵⁶ Böylece Rusya, ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci silah ihracatçısı konumuna yükselmiştir.

Moskova'nın kontrolündeki silah satışları, Rusya'nın diplomatik yayılmasına yardımcı olmaktadır. Ortadoğu ülkeleri, ABD ile silah tica-

retinde veya siyasi meselelerde anlaşmazlık yaşadıklarında Rus silahlarına yönelmektedirler. Son 10 yıl içinde bu hamleyi Türkiye'den başka Suudiler ve Mısır da yapmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ve günümüzde Rus silah sanayisinin en büyük müşterileri Çin ve Hindistan olmuştur. Bununla birlikte Rusların son yıllarda Ortadoğu'daki pazarlarını da genişletmeye çalıştıkları görülmektedir. Rusya'nın Ortadoğu'daki kadim müşterileri Cezayir, Suriye, Irak ve Mısır'dır; son yıllarda Türkiye (S-400 füze sistemi siparişi etmiştir) Suudi Arabistan, BAE

Moskova'nın kontrolündeki silah satışları, Rusya'nın diplomatik yayılmasına yardımcı olmaktadır.

2013 ve 2015'te imzalanan 5 milyar dolarlık sözleşmelerle Rusya'dan Mısır'a 46 adet jet, 46 adet helikopter ve çok sayıda uçaksavar aracının satışı gerçekleştirilmiş ve siparişlerin ilk teslimatı 2017'de başlamıştır.

ve Katar'ın da Rus silah sanayisi ve savunma sistemlerine ilgi gösterdiği dikkat çekmektedir. Özetle Amerikan Patriot ve THAAD sistemlerine karşılık Rusya'nın S serisi hava savunma sistemleri, Ortadoğu ülkelerinin dikkatini çekmektedir. Ekim 2017'de Moskova'ya giden Suudi Kral Selman'ın ziyareti sırasında Ruslar ile Suudiler arasında S-400 füzelerinin pazarlığı yapılmış ancak bu görüşmeler aynı yıl Trump'ın Riyad ziyaretindeki ABD-Suud silah pazarlığının gölgesinde kalmıştır. Moskova'da varılan Suudi Arabistan-Rusya anlaşması gereği Kalashnikov tüfeklerinin Suudi Arabistan'da üretilmesi planlanmış,⁵⁷ bu konudaki görüşmelere 2018'de de devam edilmiştir.

Cezayir, 2006'da imzaladığı 1,5 milyar dolarlık sözleşmeyle Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde Rus silahlarının en büyük pazarı olmuştur. Askerî otoritenin gölgesinde yönetilen bu ülke, Rusya'dan 2009'a kadar 28 adet, 2011'de 900 milyon dolarlık yeni bir siparişle 16 adet, 2015'te imzalanan bir diğer sözleşmeyle de 14 adet Su-30MKI jeti satın almış ve bu jetlerin teslimatı 2016'da büyük ölçüde tamamlanmıştır. 2014'te 1 milyar dolarlık sözleşmeyle 200 adet tank sipariş edilmiş, böylece 2006'dan itibaren Cezayir Rusya'dan 500 adet tank alımı gerçekleştirmiştir. 2003'teki işgalden itibaren Amerikan silahlarına bağımlı kalan Irak, 2012'de Rusya ile masaya oturmuştur. İki ülke arasında imzalanan 4,2 milyar dolarlık anlaşma, Rusya'nın Ortadoğu'dan aldığı en büyük silah siparişlerinden biri olmuştur. Irak, 2014'te satın aldığı 9 adet Su-25 jeti, 12 TOS-1 çok namlulu roketatar sistemi, 6 adet Mi-28 ve 10 adet Mi-35 helikopteriyle hava savunma sistemini kuvvetlendirirken

Rus silah sanayisinin -Hindistan'dan sonra- ikinci müşterisi olmuştur.⁵⁸ Ancak Rusya bir yandan ABD işgali altındaki Irak'ta pazarını genişletirken diğer yandan en büyük müşterisi Hindistan'ın açtığı bazı büyük ihaleleri ABD'li silah şirketlerine kaptırarak önemli kayıplar yaşamıştır.⁵⁹

İsrail ile imzalanan Camp David Anlaşması'yla ABD silah sanayisinin müşterisi olan Mısır, 2013'ten sonra Rus silah sanayisinin de Ortadoğu'daki büyük müşterileri arasında yer almaya başlamıştır. 2013 ve 2015'te imzalanan 5 milyar dolarlık sözleşmelerle Rusya'dan Mısır'a 46 adet jet, 46 adet helikopter ve çok sayıda uçaksavar aracının satışı gerçekleştirilmiş ve siparişlerin ilk teslimatı 2017'de başlamıştır.⁶⁰

Ekonomik gücü büyük ölçüde enerji sektörüne ve silah sanayisine bağlı olan Rusya, son yıllarda Doğu Akdeniz, Karadeniz, Baltık Denizi ve Ohotsk Denizi çevresindeki dev yatırımlara odaklanmıştır.

BM yaptırımlarından önce İran'a hatırı sayılır meblağlı silah satışları yapan Rusya, İran'a karşı müeyyideler artınca mevcut siparişleri tamamladıktan sonra yeni silah siparişi almayacağını duyurmuştur. Obama döneminde ABD ve AB ülkelerinin İran ile anlaşmaları üzerine, BM'de alınan ve İran'a ekonomik müeyyidelerin kaldırılmasını belirleyen BMGK'nın UNSCR 2231 no.lu kararı gereğince, 2020'de İran'a silah satış ambargosunun kalkması hâlinde bölgede büyük bir silah pazarının açılması beklenmektedir. Rusya bu pazarı değerlendirmek için şimdiden fırsatlar kollamaktadır;⁶¹ aksi hâlde -bazı yorumlara göre- Trump'ın Amerikan silah sanayisinin önünü açan radikal hamleleri karşısında

Rusya'nın Ortadoğu silah pazarındaki payı düşecektir. Avrupa'da yarım milyon istihdam oluşturan silah sanayisi, AB ile ABD'nin uyumlu hareket etmesine bağlı olarak üretimini artırırken son gelişmeler Rusya'nın aleyhinde seyretmektedir. 2019'da Rus Hükümeti'nden yapılan açıklamaya göre Rusya, silah ihracatından yıllık yaklaşık 15 milyar dolar gelir elde etmektedir. Buna karşın ABD'nin silah ihracatının yarıdan fazlası Ortadoğu'ya giderken Rusya'nın bölgedeki payı %16 civarındadır. Son dönemde Cezayir'de hükümetin değişmesiyle Rusya'nın bu ülkedeki payının ne olacağı da belirsiz bir hâl almıştır.⁶²

Ekonomik gücü büyük ölçüde enerji sektörüne ve silah sanayi-

Son 10 yılda
Avrupa'nın
doğudan gelen
fosil enerji
hatlarında
yer tutan ve
bunu askerî
gücüyü başaran
Rusya'nın fosil
enerji piyasasında
rakip olduğu
zengin Arap
ülkeleriyle silah
ticareti üzerinden
yakınlaşarak yeni
bir diplomasi
oluşturmaya
çalıştığı
gözlenmektedir.

sine bağlı olan Rusya, son yıllarda Doğu Akdeniz, Karadeniz, Baltık Denizi ve Ohotsk Denizi çevresindeki dev yatırımlara odaklanmıştır. Bu bölgelerdeki büyük enerji yatırımları aynı zamanda küresel aktörlerin de hedefindedir. Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Uzak Doğu'daki mühim gelişmeler Moskova tarafından "millî çıkar" meselesi olarak takip edilmektedir. Rus enerji şirketleri ile küresel şirketler ve finans çevreleri arasında bazı bölgelerde ortaklık yapılırken bazı bölgelerde ise rekabet yaşanmaktadır. 21. yüzyılın ikinci çeyreğinde ABD'nin karşısına yeni bir kutup olarak Çin'in çıkma ihtimali üzerinde durulurken çok kutuplu bir dünya oluşması durumunda Rusya'nın da öne çıkması ihtimalinden bahsedilmektedir. Mevcut imkânlar ve finans sistemi içinde her ne kadar Rusya'nın yeni bir kutup açma şansı bulunmasa da Ruslar bir yandan Ortadoğu ve Afrika ülkelerine silah satarak bu bölgelerde oluşan fırsatları değerlendirmeye çalışmakta bir yandan da Avrupa'nın enerji güvenliğinde nüfuz elde etmenin yollarını aramaktadırlar. Son 10 yılda Avrupa'nın doğudan gelen fosil enerji hatlarında yer tutan ve bunu askerî gücüyle başaran Rusya'nın fosil enerji piyasasında rakip olduğu zengin Arap ülkeleriyle silah ticareti üzerinden yakınlaşarak yeni bir diplomasi oluşturmaya çalıştığı gözlen-

mektedir. Basra Körfezi'ndeki ülkelerin Rus silah sanayisine ilgi göstermeye başlamaları, küresel düzende ABD liderliğinin geleceğinin sorgulandığı bir dönemde elbette dikkat çekicidir.

ABD, İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkiler ve Batılı müttefiklerin Ortadoğu politikalarına bağlı olarak Rusya'nın İran'dan sonra Körfez'deki Arap ülkeleriyle yakınlaşması, silah ticareti üzerinden geliştirilmeye müsait görünmektedir. Bunu da Çin'in Doğu'dan Batı'ya uzanan B&R projesiyle birleştirmek mümkün olursa Rusya'nın Çin ile silah sektöründe yaptığı ortaklıklar, ABD'nin Körfez'deki nüfuzunun -hemen olmasa bile- sınırlarını delebilir. Rusya'ya karşı pek çok meselede ABD'nin yanında yer alan İngiltere ve Fransa, Körfez'de ABD'yi ayakta tutan desteklerini ne zaman geri çeceklerine, muhtemelen Çin'in gelişine bakarak karar vereceklerdir. Bütün bu gelişmeler ortamında Rusya, ya bir kez daha 1907'de İngilizlere verdiği söze geri dönüp İran pazarındaki payı karşılığında Körfez'deki Arap ülkeleri piyasasına girmekten vazgeçecek yahut tarihte ilk kez 21. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Basra Körfezi'nde yer tutmaya başlayacaktır. Zira bu bölgedeki enerjinin paylaşılması, ancak silahların gölgesinde yürütülen diplomasiyle mümkün olabilecek görünmektedir.

SONUÇ

➤ Ortadoğu'nun yer altı kaynakları ve siyasi yapısının yeniden paylaşılması amacıyla başlatılan işgaller, yaşanan iç savaşlar, İsrail'in saldırgan siyaseti, İran ile Arap ülkeleri arasındaki hasmane politikalar, bölgenin başlıca gerilim hatlarını oluşturmaktadır. Devletlerin yanı-

sıra silahlı milis güçlerinin büyük bir alan kapma mücadelesi verdiği bölgede, her türlü şiddet örgütü kendisine kolaylıkla hayat sahası bulmaktadır. Ortadoğu jeopolitiğinde dış aktörlerle yerel aktörler arasındaki ilişkilerin değişen doğası da her bir gerilimde kendini

farklı yönleriyle hissettirmektedir. Bu karmaşıklık ve belirsizlik ortamında, Ortadoğu bölgesi silah ticareti konusunda oldukça çekici(!) bir coğrafya hâline gelmektedir.

Amerikan silah sanayinin belirgin bir üstünlüğünün bulunduğu Ortadoğu pazarında, daha sonra İngilizler ve Fransızlar yer almaktadır. Bölgede bütün ülkeler silahlanmaya para harcarsa da özellikle Suudi Arabistan ve BAE'nin petrol gelirlerinin önemli bir kısmını Batı'dan ithal edilen silahlara ayırmaları dikkat çekicidir. Hükümetlerin enerji ve silah şirketlerine bağımlılığı, Ortadoğulu devletlerin BM daimi üyesi devletlerle diplomatik münasebetlerinde de kullanılmaktadır.

Küresel barışın sağlanmasından sorumlu olan BMGK'nın beş daimi üyesinin aynı zamanda dünyadaki silah ticaretini elinde bulunduran ilk altı ülke içerisinde yer alması, bu bağlamda ciddi bir tezat oluşturmaktadır. Yani dünyada savaşa veya barışa karar veren aktörlerle dünyadaki silahların yarından fazlasını üretilip satan aktörler aynıdır.

Ortadoğu'da silah ithal eden ülkeler birbirleriyle rekabet ederken bölgeye silah satan ülkeler de ayrı bir rekabetin içinde yer almaktadır. ABD'nin İsrail hariç Ortadoğu'daki müttefiklerine jet ve füze gibi bazı konvansiyonel silahları satmakta isteksiz davranması, bu ülkelerin İngiliz, Fransız ve Rus silahlarına yönelmesine yol açtığından bu durum silah üreten güçler arasında bir pazar kavgası oluşturmaktadır. Nitekim Türkiye, son yıllarda ABD ile yaşadığı siyasi anlaşmazlıklar sebebiyle alamadığı silahlar yüzünden S-400'e yönelmiştir. Öte yandan ABD ile arası iyi olan BAE, bir yandan F-35 pazarlığı yaparken bir yandan da Rus silah sistemlerine ilgi gösterebilmektedir.

Ortadoğu'dan BMGK daimi üyelerine akan petro-dolarlar, bu üyelerden Ortadoğu ülkelerine silah arzıyla geri dönmektedir. Âdeta Ortadoğu'daki petrol-gaz arzı, BMGK daimi üyesi ülkelerindeki silah arzını doğurmaktadır. Fosil ihracatı Ortadoğu'da büyük bir istihdam sağlamazken gelişmiş sanayi ülkelerinde silah ihracatı büyük bir istihdam oluşturmaktadır. Satılan silahlar ise gittikleri coğrafyalarda insani felaketlere yol açmaktadır.

Bu kurulu statükodan beslenen büyük çıkar grupları, elbette Ortadoğu'da istikrarsızlığın devam etmesinden yana olacaktırlar. Bu çıkar gruplarının BMGK daimi üyesi ülkelerinden oluşması ise, insanlığın barış umutlarını zayıflatmaktadır. Zira büyük sanayi ülkelerindeki silah sektörü ve bu sektördeki istihdam, Ortadoğu'daki savaşların sürdürülmesine bağımlı hâle gelerek bütün insanlık aleyhinde bir durum oluşturmaktadır.

Bölgedeki devletlerle küresel şirketlerin ticareti açısından bakıldığında denilebilir ki, silah satışları Ortadoğu'da iki ülke tipine yapılmaktadır: Sınırlarında savaş yaşanan ülkeler ve topraklarından zengin fosil ihracatı yapılan ülkeler. Türkiye, Mısır, Kıbrıs ve İsrail gibi Doğu Akdeniz ülkeleri, önümüzdeki yıllarda bölgedeki enerji kaynaklarından hatırı sayılır bir gelir elde ederlerse Batı'dan bu ülkelere büyük silah satışları dayatılması yine kuvvetle muhtemel bir sonuç olacaktır. Ayrıca Suriye, Yemen, Irak ve Libya'daki çatışma ortamlarının sona erdirilmeyip yayılması, bütün Ortadoğu ülkelerinin silahlanmaya daha fazla bütçe ayırmasına yol açacaktır.

SONNOTLAR

- ¹ Mazzetti & Helene Cooper, "Sale of U.S. Arms Fuels the Wars of Arab States", *New York Times*, 18 Nisan 2015.
- ² James Paul, Joe Stork, "Arms Sales and the Militarization of the Middle East", *Middle East Report* 112, February 1983.
- ³ Joe Stork, "Arms Industries of the Middle East", *Middle East Report* 144, January/February 1987.
- ⁴ Jarosław Jarzabek, "G.C.C. Military Spending in Era of Low Oil Prices", https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PF19_Jarzabek_GCCmilitary_web.pdf (18.04.2019).
- ⁵ "Trends in International Arms Transfers, 2016", *SIPRI Fact Sheet*, Aude Fleurant, Pieter D. Wezeman, Siemon T. Wezeman & Nan Tian, Şubat 2017.
- ⁶ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ⁷ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ⁸ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ⁹ Anna Ahronheim, "IDF Denies UAE Delegation Visited Israel to study the F-35", *Jerusalem Post*, 8 Temmuz 2018.
- ¹⁰ "Trends in International Arms Transfers, 2017", *SIPRI Fact Sheet*, Pieter D. Wezeman, Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Nan Tian & Siemon T. Wezeman, Mart 2018.
- ¹¹ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ¹² *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ¹³ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ¹⁴ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ¹⁵ *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ¹⁶ Tim Bowler, "Which country dominates the global arms trade?", *BBC*, 10 Mayıs 2018.
- ¹⁷ "Germany extends ban on arms sales to Saudi Arabia", *Deutsche Welle*, 28 Mart 2019.
- ¹⁸ "Global Arms Industry: US companies dominate the top 100; Russian arms industry moves to second place", *SIPRI*, 10 Aralık 2018.
- ¹⁹ Todd Sandler & Justin George, "Military Expenditure Trends for 1960–2014 and What They Reveal", *Global Policy*, c. 7, Mayıs 2016.
- ²⁰ Anna Rich, "U.S. Exports Arms to the World", <https://fas.org/asmp/library/articles/resist.html> (20 Nisan 2019).
- ²¹ Stephen Engelberg, "U.S.-Saudi Deals in 90's Shifting Away From Cash Toward Credit", *New York Times*, 23 Ağustos 1993.
- ²² *SIPRI Fact Sheet*, Şubat 2017.
- ²³ Jeremy Diamond & Barbara Starr, "Trump's \$110 billion Saudi arms deal has only earned \$14.5 billion so far", *CNN*, 13 Ekim 2018.
- ²⁴ "Qatar takes delivery of first French-built Rafale jet fighter", *Aljazeera*, 6 Şubat 2019.
- ²⁵ "Trump Hükümeti: 'Eski Kafalı, Sağcı, Amerikan Milliyetçisi'", Röportaj: Cafer Talha Şeker, ORDAF, 11 Kasım 2018.
- ²⁶ "Global arms industry: US companies dominate the Top 100; Russian arms industry moves to second place", *SIPRI*, 10 Aralık 2018.
- ²⁷ www.baesystems.com
- ²⁸ "Global arms industry...", *SIPRI*.
- ²⁹ Karen McVeigh, "One-third of UK arms sales go to states on human rights watchlist, say analysts", *The Guardian*, 21 Aralık 2018.
- ³⁰ Con Coughlin, "Saudis' UK-made war jets outnumber RAF's", *Telegraph*, 5 Mayıs 2015.
- ³¹ Cahal Milmo, "Britain's arms exports grow by billions – as it sells more bombs to drop on Yemen", *inews*, 21 Eylül 2018.
- ³² *UK Trade in Numbers*, February 2019, Department for International Trade, s. 18.

- ³³ Milmo, "Britain's arms exports...".
- ³⁴ "Framework deal to develop engine for Turkey's fighter jet signed", *Hurriyet Daily News*, 8 Kasım 2018.
- ³⁵ "Erdogan praises UK as 'real friend' during official visit", *TRT World*, 13 Mayıs 2018.
- ³⁶ icfuae.org.uk/about-us
- ³⁷ http://icfuae.org.uk/sites/default/files/UK%20Arms%20Trade%20and%20the%20United%20Arab%20Emirates_14-9-2017.pdf
- ³⁸ "France faces legal risks over Saudi, UAE arms sales - lawyers", *Reuters*, 19 Mart 2018; "UK arms sales to Saudi Arabia break international law, say Lords", *Financial Times*, 16 Şubat 2019.
- ³⁹ Steven Hurst, "Why the West WON'T break ties with Saudi Arabia", *Daily Mail*, 17 Ekim 2018.
- ⁴⁰ <https://www.mbd-systems.com/about-us/>
- ⁴¹ "Jeremy Hunt urges Germany to rethink Saudi arms sales ban", *Guardian*, 20 Şubat 2019.
- ⁴² İngiltere'nin Umman'da askeri üs kararını ilan eden resmî açıklama için bk. "UK cements position in Gulf with new joint base in Oman", <https://www.gov.uk/government/news/uk-cements-position-in-gulf-with-new-joint-base-in-oman>
- ⁴³ David Styan, *France and Iraq: Oil, Arms and French Policy Making in the Middle East*, s. 173.
- ⁴⁴ Henri Astier, "Iraq: the French connection", *BBC*, 23 Şubat 1998.
- ⁴⁵ Angelique Chrisafis, "France opens military base in UAE despite Iranian concerns", *Guardian*, 26 Mayıs 2009.
- ⁴⁶ Matthew Saltmarsh, "France Opens First Military Bases in the Gulf", *New York Times*, 26 Mayıs 2009.
- ⁴⁷ "Rafale en Egypte: les Etats-Unis bloquent", *La Tribune*, 16 Şubat 2018.
- ⁴⁸ *SIPRI Fact Sheet*, Mart 2018.
- ⁴⁹ "Germany extends ban on arms sales to Saudi Arabia", *Deutsche Welle*, 28 Mart 2019.
- ⁵⁰ Todd Sandler & Justin George, "Military Expenditure Trends for 1960–2014 and What They Reveal", *Global Policy*, c. 7, Mayıs 2016.
- ⁵¹ "Russia's Arms Exporter Sold \$19Bn Worth of Weapons in 2018, Official Says", *Moscow Times*, 1 Nisan 2018.
- ⁵² <https://rostec.ru/en/>
- ⁵³ <https://rostec.ru/en/about/history/>
- ⁵⁴ "Russia's Rostec to Keep Annual Arms Exports at \$13 Bln Despite US Sanctions", *Sputnik*, 28 Nisan 2018.
- ⁵⁵ "Russia's Arms Exporter Sold \$19Bln...", *Moscow Times*.
- ⁵⁶ "Global Arms Industry: US companies dominate the top 100; Russian arms industry moves to second place", *SIPRI*, 10 Aralık 2018.
- ⁵⁷ "Saudi Arabia to produce Russian Kalashnikovs under new deal", *Russia Today*, 5 Ekim 2017.
- ⁵⁸ Timofey Borisov, "Russian arms exports in the Middle East", Russia's return to the Middle East Building sandcastles?, *IS-SUE*, ed. Nicu Popescu & Stanislav Secieru, European Union Institute for Security Studies, *Chaillot Papers*, July 2018, Paris, s. 40.
- ⁵⁹ Leonid Bershidsky, "Trump Is Winning, Putin's Losing in Global Arms Sales", *Bloomberg*, 12 Mart 2019.
- ⁶⁰ Borisov, s. 40.
- ⁶¹ Borisov, s. 42.
- ⁶² Bershidsky, "Trump Is Winning...", *Bloomberg*, 12 Mart 2019.

İNSAMER

İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

21. yüzyılla birlikte ABD öncülüğünde başlayan Ortadoğu'nun işgali, çeyrek asrı bulmadan geniş bir coğrafyayı kan ve gözyaşına boğarak büyük insani dramlara yol açmıştır. Ancak bu durum küresel silah şirketleri için "bereketli"(!) bir pazar doğurmuştur. Afganistan ve Irak işgallerinden sonra "Arap Baharı"nın getirdiği belirsizlikle bölgenin siyasi ve insani sınırları değişmiş ve çatışma alanları daha da genişlemiştir.

Küresel barışın sağlanmasından sorumlu olan BMGK'nın beş daimi üyesi, aynı zamanda dünyadaki silah ticaretini elinde bulunduran ilk altı ülke içinde yer almaktadır. Hasılı dünyada savaşa veya barışa karar veren aktörlerle dünyadaki silahların yarısından fazlasını üretilen satan aktörler aynıdır.

www.insamer.com

info@insamer.com

İNSAMER

İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

